

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Clause-typing and evidentiality in Ecuadorian Siona

Bruil, M.

Citation

Bruil, M. (2014, February 20). *Clause-typing and evidentiality in Ecuadorian Siona*. LOT dissertation series. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/23938>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/23938>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/23938> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bruil, Martine

Title: Clause-typing and evidentiality in Ecuadorian Siona

Issue Date: 2014-02-20

Samenvatting in het Nederlands

Het Siona van Ecuador wordt gesproken in het noordoosten van Ecuador, in het tropische laagland. De taal behoort tot de Tukano taalfamilie, die bestaat uit een twintigtal talen. Al deze talen worden in het Amazonegebied gesproken. De taalfamilie is onder te verdelen in twee groepen: de Oost-Tukano en de West-Tukano talen. De grootste groep, de Oost-Tukano talen, wordt in het oosten van Colombia en het noordwesten van Brazilië gesproken in en rond om het Vaupés gebied (Barnes, 1999, 2006; Chacón, to appear; Gomez-Imbert, 2011; Stenzel, 2013).

De West-Tukano talen, waar het Siona van Ecuador toe behoort, vormen een kleinere groep van vijf talen, die over een groter gebied verspreid zijn. Deze talen worden in het zuiden van Colombia en het noordoosten van Ecuador en Peru gesproken. Het Siona van Ecuador is zeer nauw verwant aan het Siona van Colombia en het Sekoya van Ecuador. Deze drie talen zouden als varianten van één en dezelfde taal beschouwd kunnen worden. Ondanks de kleine verschillen kunnen de sprekers van de talen elkaar toch meestal verstaan wanneer ze hun eigen taal gebruiken. De drie groepen beschouwen zichzelf echter wel als drie verschillende etniciteiten.

Één van de interessante eigenschappen van het Siona van Ecuador is dat het een uitzonderlijk systeem heeft om zinstypes aan te duiden. In dit systeem worden de gebruikelijke zinstypes uitgedrukt, zoals beweringen (assertieve zinnen), vragen (interrogatieve zinnen) en bevelen (imperatieve zinnen). In het Nederlands en in het Engels wordt dit onderscheid veel al met woordvolgorde en intonatie aangegeven. In het Siona van Ecuador wordt dit onderscheid uitgedrukt door middel van het gebruik van verschillende werkwoordvervoegingen. De voorbeelden hieronder illustreren het verschil in werkwoordvervoegingen tussen beweringen en vragen:

- (1) Ocoji. (Assertief).
 Ohko-hi.
 regenen-3S.M.PRS.ASS
 'Het regent.' (Ik weet het zeker). (20110325elicr001.205).
- (2) Ocoquë? (Interrogatief).
 Ohko-ki?
 regenen-2/3S.M.PRS.N.ASS
 'Regent het?' (Ik vraag het). (20110325elicr001.204).

- (3) Ñamëijë'ë!
 Jã-mi-i-hĩĩ!
 zien-naar.boven.gaan-IMPF-IMP
 'Ga naar boven en kijk!' (Ik beveel je). (20110226elicr001.169).

De voorbeelden in (1) en (2) laten zien dat de sprekers van het Siona van Ecuador de vervoeging *-hi* gebruiken voor derde persoon mannelijk in beweringen en *-ki* in vragen. De imperatief in (3) wordt gevormd met het suffix *-hĩĩ*. Het verschil in persoonsvervoegingen duidt onder andere het zinstype aan.

Het uitzonderlijke van het Siona van Ecuador is dat het niet alleen de drie klassieke zinstypes uitdrukt, maar dat het ook een vierde zinstype uitdrukt, namelijk de gerapporteerde weergave van andermans uitspraken (*report*). Zinnen van dit zinstype zijn reportatieve zinnen. Gewoonlijk wordt de reportatief in de talen van de wereld gezien als een vorm die evidentialiteit uitdrukt en niet een zinstype. Evidentialiteit is de aanduiding van de manier waarop de spreker de uitgedrukte informatie verkregen heeft. Die spreker kan bijvoorbeeld de informatie zelf waargenomen hebben of het van iemand anders gehoord hebben. De reportatief in het Siona van Ecuador wordt net als de andere zinstypes door het gebruik van een speciale werkwoordvervoeging uitgedrukt, zoals geïllustreerd in voorbeeld (4):

- (4) Ocoquëña. (Reportatief).
 Ohko-ki-jã.
 rain-2/3S.M.PRS.N.ASS-REP
 'Het regent.' (wordt er gezegd). (20110402elicr001.001).

De reportatief in voorbeeld (3) wordt aangeduid door een combinatie van de werkwoordvervoeging *-ki* en het reportatieve suffix *-jã*. De reportatief kan niet samen met de assertief of de interrogatief voorkomen; het gebruik van één van de zinstype-aanduidingen sluit de andere uit. Dit proefschrift biedt een uitvoerige beschrijving van dit systeem in het Siona van Ecuador. De belangrijkste aspecten van deze beschrijving zijn een analyse van het gebruik en de betekenissen van de verschillende zinstypen en een reconstructie van de herkomst van dit systeem.

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van wat er over evidentialiteit en zinstypes in de taalkundige literatuur geschreven is. Bij evidentialiteit gaat het erom hoe de spreker aan de informatie komt

die wordt uitgedrukt in een zin. Er wordt hier geargumenteed dat evidentialiteit geen aparte taalkundige categorie is, maar dat evidentiële betekenissen in het tijdssysteem, in het modale systeem, of in het systeem dat zinstypes aanduidt worden gegenereerd.

De verschillende zinstypes drukken de grammaticale functie van een zin uit. Bijvoorbeeld, als een assertieve vorm gebruikt wordt beweert de spreker dat de inhoud van de zin waar is. Wanneer een interrogatieve vorm gebruikt wordt stelt de spreker een vraag. Een spreker die een assertieve zin gebruikt geeft dus aan dat de informatie die uitgedrukt wordt in de zin deel is van haar / zijn kennis. De spreker kent zichzelf autoriteit over de informatie toe, dit noemen we de epistemische autoriteit. Als een spreker een interrogatieve zin gebruikt wordt de epistemische autoriteit bij de gesprekspartner gelegd. Dat wil zeggen dat de spreker meestal een vraag stelt als zij / hij verwacht dat de gesprekspartner het antwoord weet. De reportatief kan ook worden beschreven in termen van epistemische autoriteit. In zinnen met reportatieve markering neemt de spreker geen verantwoordelijkheid voor de informatie in de zin, maar presenteert deze alleen. De spreker legt de epistemische autoriteit bij een derde persoon die niet aan het gesprek deelneemt.

Hoofdstukken 3, 4 en 5 bieden een overzicht van verschillende aspecten van de grammatica van het Siona van Ecuador. In hoofdstuk 3 wordt het fonologische systeem van de taal besproken. Voor de consonanten wordt besproken hoe deze fonemen gerealiseerd worden in de verschillende posities van het woord. Voor de vocalen worden de fonologische processen besproken die deze fonemen ondergaan als ze in contact komen met andere vocalen. Een ander thema dat aan bod komt in dit hoofdstuk is nasalisatie. Nasalisatie is een fonologisch proces dat in veel Tukano talen voorkomt. In het Siona van Ecuador kunnen niet alleen sommige consonanten maar ook alle vocalen die aan nasale fonemen voorafgaan en erop volgen nasaal worden. Een ander belangrijk thema dat behandeld wordt in dit hoofdstuk is de bimoraïsche structuur van de stam in het Siona. De stam van een Siona woord moet verplicht twee morae bevatten. Een stam kan bestaan uit alleen een wortel, maar ook uit een wortel en een derivatieve suffix.

Hoofdstuk 4 leidt verschillende thema's in met betrekking tot de morfologie in het nominale domein. Het eerste thema dat besproken wordt is nominale classificatie. Naast verschillende suffixen die algemene waarden zoals mannelijk, vrouwelijk, neutraal, tijd en plaats aanduiden, zijn er ook suffixen die klassen met specifieke waarden

uitdrukken. Zo zijn er bijvoorbeeld suffixen die uitdrukken dat een object rond is of lang en dun, hol van binnen, of de vorm van een zak heeft. Slechts een gedeelte van de zelfstandige naamwoorden heeft verplicht een nominaal classificerend suffix.

Het tweede thema dat besproken wordt is de markering van meervoud. Bezielde zelfstandige naamwoorden worden onderscheiden van onbezielde. Bezielde zelfstandig naamwoorden krijgen de twee meervoudssuffixen *-wa'i* of *-dowi* en onbezielde zelfstandige naamwoorden krijgen *-ã* of *-jã*. De eerste van de twee onbezielde meervoudsvormen *-ã* wordt gebruikt in combinatie met een nominaal classificerend suffix en komt voor bij de groep zelfstandige naamwoorden die verplicht een nominaal classificerend suffix hebben. De andere groep zelfstandig naamwoorden heeft *-jã* als meervoudssuffix.

Het derde thema in dit hoofdstuk is de markering van naamvallen. De naamval van een argument kan door middel van naamvalssuffixen uitgedrukt worden, maar dat is niet in alle gevallen verplicht. Het onderwerp van de zin kan worden gemarkeerd met het suffix *-bi*. Dit suffix wordt alleen gebruikt om het onderwerp te markeren als er nadruk ligt op dit argument. Verder wordt het suffix *-bi* gebruikt om de instrumentalis en de ablatief (beweging ergens vandaan) uit te drukken. In deze gevallen is het suffix wel verplicht. Er zijn verder twee object suffixen: *-de* en *-ni*. Beide suffixen kunnen worden gebruikt om het lijdend voorwerp en het meewerkend voorwerp uit te drukken. Het suffix *-de* kan ook worden gebruikt om een locatie aan te geven. Het suffix *-ni* wordt over het algemeen alleen gebruikt om bezielde objecten aan te duiden. Beide suffixen kunnen weggelaten worden. De functies van de overige naamvalssuffixen worden ook kort besproken in dit hoofdstuk.

In hoofdstuk 5 komt de werkwoordmorfologie aan bod. Een goed begrip van deze morfologie is belangrijk voor de historische reconstructie van het systeem dat zinstype aanduidt. De opbouw van de werkwoordvervoegingsparadigma's wordt uitgelegd. Dit is verschillend voor assertieve werkwoordvormen, niet-assertieve werkwoordvormen (interrogatieve, reportatieve, en speculatieve werkwoordvormen), en werkwoordvormen in bijzinnen. Verder wordt uitgelegd hoe tijd uitgedrukt wordt en worden de verschillende werkwoordklassen besproken. Het Siona van Ecuador kent drie verschillende werkwoordklassen: de *-i* werkwoorden, de niet-*-i* werkwoorden en de gebonden werkwoorden. De *-i* werkwoorden hebben een suffix *-i* in de tegenwoordige tijd, infinitieven en nominalisaties. De niet-*-i* werkwoorden en de gebonden werkwoorden hebben dit suffix niet. In

dit hoofdstuk wordt beargumenteerd dat het verschil tussen de werkwoordsklassen niet semantisch is, maar prosodisch. De *-i* werkwoorden hebben een monomoraïsche structuur en hebben extra morfologie, zoals het suffix *-i*, nodig om een bimoraïsche stam te vormen. De niet *-i* werkwoorden hebben een bimoraïsche structuur en hebben daarom geen extra morfologie nodig om een volledige prosodische stam te vormen. De gebonden werkwoorden staan niet op zichzelf en hoeven daarom geen bimoraïsche structuur te vormen.

In hoofdstuk 6 worden het gebruik en de semantiek van het zinstypesysteem in het Siona van Ecuador besproken. De assertief duidt aan dat de spreker de uitgedrukte informatie in de zin bevestigt. De spreker hoeft deze informatie niet gezien te hebben; het is ook mogelijk dat de spreker om welke reden dan ook zeker van zijn / haar zaak is. Omdat de assertief niet verbonden is aan een bepaalde bewijsvorm wordt deze werkwoordvorm niet als een evidentieële categorie geanalyseerd in dit proefschrift. De assertief in een zinstype waarin de spreker zelf de verantwoordelijkheid voor de informatie neemt; zij / hij is de epistemische autoriteit. De interrogatief wordt gebruikt in alle soorten vragen. De spreker kent de epistemische autoriteit toe aan de aangesprokene.

De reportatief wordt gebruikt als de spreker informatie weergeeft die iemand anders haar / hem verstrekt heeft. De spreker presenteert deze informatie alleen maar en neemt er niet de verantwoordelijkheid voor. Daarom ligt bij de reportatief de epistemische autoriteit niet bij één van de deelnemers van het gesprek. Bij een imperatief is er geen epistemische autoriteit omdat het daarbij niet gaat om het overdragen van informatie. Wel is er een andere autoriteit in imperatieve zinnen: de spreker neemt de autoriteit om bevelen te geven: hij kent zichzelf de deontische autoriteit toe in dit soort zinnen. Het systeem dat zinstypes aanduidt en de verschillende functies die het uitdrukt is samengevat in tabel 1:

Tabel 1: De zinstypes van het Siona van Ecuador, hun functie en type autoriteit.

Zinstype	Functie	Type autoriteit	Autoriteit
Assertief	Bewering	Epistemisch	Spreker
Interrogatief	Vraag	Epistemisch	Aangesprokene
Reportatief	Presenteren van andermans bewering	Epistemisch	Iemand die niet deelneemt aan het gesprek.
Imperatief	Bevel	Deontisch	Spreker

Het Siona van Ecuador heeft nog een functie die soms wordt uitgedrukt door een bepaald soort werkwoordsmorfologie, namelijk de *conjectural* of 'speculatief.' De speculatief drukt uit dat de spreker slechts speculeert over de informatie in de zin. Deze functie wordt uitgedrukt door een negatieve vraagzin: deze zinnen bevatten zowel een negatie als niet-assertieve werkwoordmorfologie en zijn dubbelzinnig. Dit soort zinnen kunnen een negatieve vraag of een speculatie uitdrukken. Aangezien de zinsmarkering bestaande uit een negatie en niet-assertieve werkwoordmorfologie niet altijd aanduidt dat de zin op speculatie berust, wordt deze vorm niet als een apart zinstype geanalyseerd in dit proefschrift. De 'speculatief' wordt dan ook geanalyseerd als een pragmatische functie van de negatieve vraag.

In hoofdstuk 7 wordt het ontstaan van het zinstypesysteem in het Siona van Ecuador besproken. De assertieve werkwoordvervoegingsparadigma's zijn waarschijnlijk de oorspronkelijke paradigma's. De interrogatieve en reportatieve paradigma's zijn waarschijnlijk later ontstaan. De reportatief is ontstaan uit een constructie die gebruikt werd om de indirecte rede uit te drukken. De interrogatief heeft waarschijnlijk een copulaconstructie als oorsprong. De niet-assertieve werkwoord-vervoegingsparadigma's komen waarschijnlijk van nominalisaties die gebruikt werden om ondergeschikte zinnen mee aan te geven. Dezelfde nominalisatievormen zijn ook terug te vinden in het vervoegingsparadigma's van de bijzinnen en in de tegenwoordige nominalisaties.

De werkwoordvervoegingen in het Siona van Ecuador zijn suffixen die niet alleen het onderwerp maar ook de tijd aangeven waarin de beschreven gebeurtenis plaatsvond. In een eerder stadium van het Siona werden de categorieën onderwerp en tijd waarschijnlijk niet door één en hetzelfde suffix uitgedrukt. Tijd werd waarschijnlijk uitgedrukt

door een morfofonologisch proces dat plaatsvond bij de medeklinker. Het gebruik van een fortis of lenis consonant drukte tijd uit, en de werkwoordklasse bepaalde welke consonant gebruikt werd. Door verschillende klankveranderingen in de taal is het onmogelijk geworden om dit morfofonologische proces nog te observeren.

Één van de belangrijkste bevindingen van dit proefschrift is dat een evidentiële betekenis als een zinstype uitgedrukt kan worden. Deze bevinding heeft implicaties voor ons begrip van de semantische structuur van evidentialiteit en van zinstypes. Evidentialiteit wordt vaak door een andere categorie in de taal uitgedrukt. Eerder onderzoek heeft al aangetoond hoe tijdsaanduidingssystemen en modale systemen evidentialiteit kunnen uitdrukken. Dit proefschrift voegt daar nog een extra categorie aan toe, namelijk zinstype.

Dit proefschrift bevordert ook het taalkundige begrip van de notie zinstype. Een zinstype wordt vaak alleen maar gezien als de grammaticale functie van een zin. Dit proefschrift laat zien dat het zinvol is om een gedetailleerde beschrijving van de semantische structuur te geven waarbij de notie autoriteit centraal staat. Elk zinstype heeft een specifieke epistemische of deontische autoriteit die de functie van de zin bepaalt.

